

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 631.15:65.011.4]:636.4

РИНОК СВИНИНИ, СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ ТА ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ THE MARKET OF PORK, ITS CURRENT STATE AND PERSPECTIVES IN UKRAINE AND KHARKIV REGION

Полях В.М.

аспірант кафедри маркетингу,
підприємництва і організації виробництва,
Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва

Розглянуто сучасний стан та тенденції ринку продукції свинарства в Україні та Харківській області. Проаналізовано основні тенденції, особливості ринку свинини, виявлені проблеми його функціонування та перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: ринок свинини, свинарство, сільськогосподарські підприємства, внутрішній ринок, виробництво, ціна.

Рассмотрено современное состояние и тенденции рынка продукции свиноводства в Украине и Харьковской области. Проанализированы основные тенденции, особенности рынка свинины, выявлены проблемы его функционирования и перспективы дальнейшего развития.

Ключевые слова: рынок свинины, свиноводство, сельскохозяйственные предприятия, внутренний рынок, производство, цена.

The modern condition and tendencies of the market of pork products in Ukraine and Kharkiv region. Analyzed the main trends, characteristics of the pork market, issues of its functioning and prospects of further development.

Keywords: pork market, pig breeding, agricultural enterprises, internal market, production, price.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення потреб споживачів харчовими продуктами і продовольчої безпеки країни – це першочергове завдання виробників сільськогосподарської продукції й галузі харчової промисловості, тільки після цього можна говорити про вихід товаровиробників на міжнародний ринок з експортом продукції. Збільшення обсягів виробництва, підвищення його ефективності та якості продукції одночасно зможе забезпечити насичення ринку сільськогосподарської продукції. Слід звернути увагу на забезпечення раціональних норм споживання основними харчовими продуктами в Україні, особливо м'ясом і м'ясопродуктами, які є основою повноцінного харчування для забезпечення життєдіяльності людини й розвитку особистості. Галузь свинарства в Україні традиційно була однією з основних постачальників м'яса населенню. Історично склалася, що цей вид м'яса став одним із найпопулярніших інгре-

дієнтів української кухні. У кінці 80-х на початку 90-х рр. у галузі досягнуті найвищі показники як у чисельності поголів'я, виробництва продукції, продуктивності, а починаючи з середини 90-х рр. спостерігався спад, який затягнувся більше ніж на 15 р. За останні п'ять років українські товаровиробники свинини поступову збільшують виробництво. Крім того, є багато проблем, які стосуються функціонування ринку свинини, механізмів його державного регулювання, забезпечення ринкової інфраструктури та використання сучасних інструментів маркетингу, логістики в оперативному доведенні продукції галузі до кінцевого споживача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Вітчизняні вчені-економісти неодноразово бралися вирішувати завдання, які виникали перед галуззю свинарства в залежності від економічної ситуації в країні та з урахуванням тих викликів, які стояли перед галуззю в той чи інший момент часу.

Рекомендації щодо розвитку свинарства, підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємств-виробників свинини зображені в роботах В. Андрійчука, Б. Даниліва, П. Канінського, С. Кваші, О. Красноручького, Ю. Лузана, О. Мазуренка, П. Макаренка, В. Месель-Веселяка, М. Пархомця, П. Саблука, А. Стельмашука, О. Шпичака, О. Шуста та багатьох ін. Не залишилися поза увагою вчені і проблеми функціонування ринка свинини та його особливості. Дослідження цих питань проводили такі вчені, як Т. Алексійчук, П. Березівський, Т. Дудар, І. Лукінов, М. Малік, Л. Михайлова, В. Паштецький, В. Писаренко, О. Приходько, В. Поплавський, В. Рибалка, М. Хорунжий, В. Юрчишин та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Незважаючи на те, що на ринку свинини проводилися ґрунтовні дослідження, які надали безліч теоретично-методичних і практичних розробок виробництву, кожного року з'являються нові тенденції, які слід відслідковувати для своєчасного вирішення проблем і ліквідації потенційних загроз, які чекають на підприємства в майбутньому.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналітичний огляд ринку свинини в Україні та Харківській області на основі якого можна виявити основні проблеми та перспективи цього ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Рівень споживання цінних харчових продуктів, до яких належать м'ясо і м'ясопродукти, були й залишаються одними з ключових індикаторів рівня життя населення країни та економічної ситуації. Українська економіка переживає важкі часи, незважаючи на

це, виробництво в м'ясо-продуктовому підкомплексі АПК поступово зростає.

Однією з основних складових частин агропродовольчого ринку є ринок м'яса та м'ясопродуктів, який охоплює такі ринкові сегменти: ринки яловичини, свинини, м'яса овець і кіз, птиці тощо. Ринок м'яса і продуктів його перероблення функціонує як цілісна, відкрита організаційно-економічна система, що розвивається під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та складається із сукупності підприємств, які беруть участь у виробництві, переробці, зберіганні, транспортуванні та реалізації.

Для нормального функціонування організму дорослої людини раціональною є норма споживання м'яса в кількості 80 кг на рік. Якщо говорити об'єктивно, на сьогодні Україна ще не досягла достатнього рівня продовольчої безпеки та не змогла забезпечити достатній рівень споживання по-більшості основних харчових продуктів як за допомогою власного агропродовольчого комплексу, так і з допомогою імпортних продуктів. Зокрема, фактичний рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів в Україні, який у 2014 році становив 54,1 кг, є значно нижчим від раціонального та тільки на 4% перевищує мінімальну нормативну норму. У відношенні до фізіологічних норм споживання продуктів харчування на одну особу в Україні спостерігається перевищення за раціональною нормою лише хліба та хлібопродуктів (на 7,43%), яєць (на 6,9%), картоплі (на 13,79%). На достатньому рівні знаходиться споживання овочів та олії, тих продуктів харчування, які мають порівняно невисоку ціну та високу поживність (див. табл. 1).

Нижчим порівняно з раціональною нормою споживання м'яса є споживання молока та молокопродуктів, плодів і ягід, риби та рибо-

Таблиця 1

Споживання основних видів харчових продуктів населенням України на одну особу на рік, кг

Вид харчових продуктів	Норми харчування		Фактичне споживання			Фактичне споживання у 2014 р. до норми, %	
	раціональні	мінімальні	2000 р.	2010 р.	2014 р.	раціональні	мінімальні
М'ясо та м'ясопродукти	83,0	52,0	32,8	52,0	54,1	65,18	104,04
Молоко та молочні продукти	380,0	341,0	199,1	206,4	222,8	58,63	65,34
Яйця, шт.	290	231	166	290	310	106,90	134,20
Хлібні продукти	101,0	94,0	124,9	111,3	108,5	107,43	115,43
Картопля	124,0	96,0	135,4	128,9	141,1	113,79	146,98
Овочі та баштанні продовольчі культури	161,0	105,0	101,7	143,5	163,2	101,37	155,43
Плоди, ягоди та виноград	90,0	68,0	29,3	48,0	52,3	58,11	76,91
Риба та рибні продукти	20,0	12,0	8,4	14,5	11,1	55,50	92,50
Цукор	38,0	12,0	36,8	37,1	36,3	95,53	302,50
Олія	13,0	8,0	9,4	14,8	13,1	100,77	163,75

продуктів. З 2000–2008 рр. споживання м'яса та м'ясних продуктів на одну особу поступово збільшувалося, і в 2008 р. склало 50,6 кг. Але в 2009 р. унаслідок фінансово-економічної кризи в Україні споживання м'яса дещо зменшилося, після чого в 2010 р. цей показник зріс до 52 кг. Починаючи з 2010 до 2013 рр. рівень споживання збільшувався до 56 кг на одну особу, а вже в 2014 р. у зв'язку з важкою економічною ситуацією і підвищенням цін зменшився на 2 кг і опустився до рівня 2012 р. [1].

Ситуація в Харківській області схожа має такі самі тенденції, як в Україні, хоча норми споживання більш відповідають раціональним, причиною цього є порівняно більші з середніми по Україні доходи громадян.

Щодо м'яса та м'ясопродуктів, раціональні норми споживання забезпечені на 67,71%, молока та молочних продуктів – на 62,42%, плодів – 57,89%, риби – 50,50%. Повною мірою жителі регіону споживають яйця, хліб, картоплю та овочі та інші баштанні культури, близьким до раціональних норм є споживання цукру та олії.

Важливим фактором є дотримання і раціональної структури споживання цього продукту – 40% раціону має становити телятина та яловичина, 34,5–35% – свинина, решта – м'ясо птиці. Сьогодні ж стан галузі та рівень доходів громадян забезпечують лише мінімальні норми споживання – 52 кг м'яса на рік, яловичина і телятина в раціоні становить 16,8% (див. рис. 1). Крім низької купівельної спроможності громадян, спостерігається нестача пропозиції на ринку яловичини, через що українці змушені споживати більше м'яса свиней та птиці, ніж це рекомендовано нормами здорового харчування.

Кількісне споживання харчових продуктів в Україні залежить від багатьох факторів, таких як низька купівельна спроможність населення, збільшення витрат домогосподарств на купівлі харчових продуктів порівняно з непродоволь-

чими витратами високі, не завжди економічно обґрунтовані ціни на продукти харчування та ін.

Так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства, в 2014 р. показник питомої ваги витрат населення на харчові продукти в загальному обсязі витрат становив 55,3%, що лише на 5% менше за порогове значення цього показника. Крім того, бачимо збільшення витрат на продовольчі товари в 2014 р. на 2,3%, хоча починаючи з 2009 р. продовольчі витрати зменшувалися у структурі споживчих витрат і за період 2009–2013 рр. зменшилися на 7,4%.

Необхідно зазначити, що для економічно розвинутих держав цей показник коливається від 10 до 15%, у Словенії населення витрачає на їжу близько 17% всіх витрат, а в Польщі – близько 30% коштів власного бюджету, то для України цей показник в останні роки коливається в межах 60%, що свідчить про загрозу продовольчій безпеці України.

Зростання соціального напруження через підвищення цін на продовольство й збільшення питомої ваги витрат домогосподарств на харчування до 60% ускладнює проведення виваженої державної політики підвищення рівня продовольчої безпеки України в контексті забезпечення економічної доступності продовольства.

В основі державного регулювання економічної доступності харчових продуктів в Україні лежить контроль за цінами на соціально значущі види продовольства. Базовим документом державної політики регулювання роздрібних «продуктових цін» є Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок формування цін на продовольчі товари, щодо яких запроваджено державне регулювання» від 17 квітня 2008 р. № 373.

Згідно із цією постановою, ціни на соціально значущі товари в Україні регулюють міністерства, відомства й національні комісії, рівень рентабельності та торгові націнки. Вони встановлюють максимальні рівні рентабельності

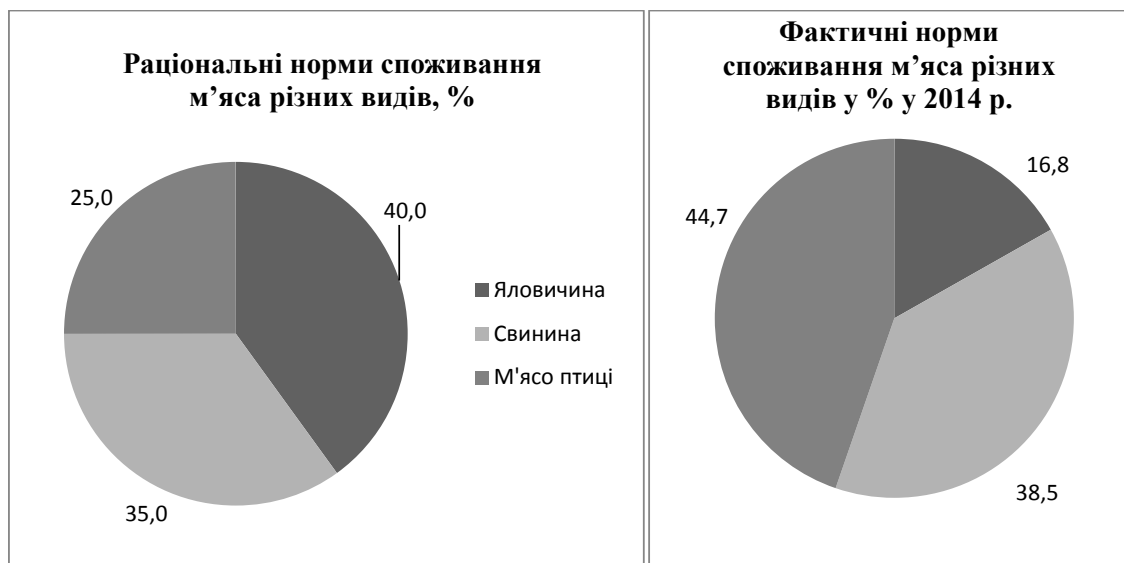

Рис. 1. Рациональні і фактичні норми споживання м'яса різних видів у % загальної кількості

та торгових націнок на дитяче харчування, а також торгіві націнки до оптових цін виробників муки, хлібу, макаронних виробів, круп, цукру, телятини, соняшникової олії та інших продуктів. Отже, зміст державного регулювання економічної доступності харчових продуктів в Україні, як складової частини національної продовольчої безпеки полягає насамперед в обмеженні рентабельності виробництва соціально значущих видів продовольства і контролі за рівнем націнок. Проте головним механізмом рішення цієї проблеми, на наш погляд, повинно стати ство-

рення умов для підвищення рівня платоспроможного попиту населення, оскільки внаслідок відставання темпів зростання платоспроможності населення від темпів подорожчання харчових продуктів в окремі роки спостерігається зниження ємності внутрішнього ринку України окремих позицій [2].

Ураховуючи те, що виробники свинини поступово збільшують поголів'я свиней, виробництво продукції, а ціни на світових ринках на свинину ростуть, можемо стверджувати, що ринок цієї продукції в найближчі роки чекає підйом,

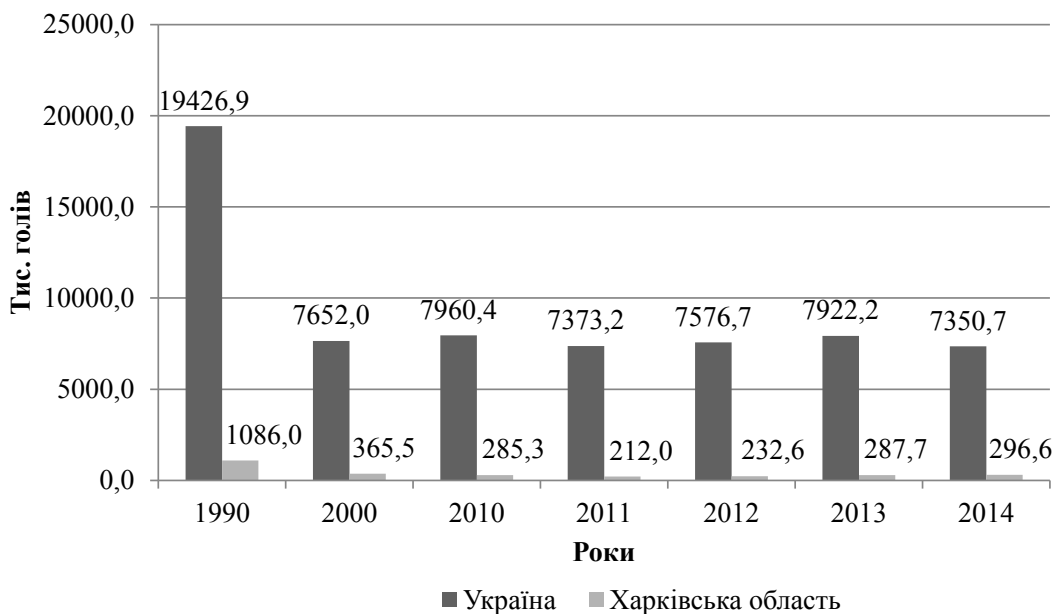

Рис. 2. Динаміка чисельності поголів'я свиней в Україні та Харківській області в 1990–2014 рр. [3]

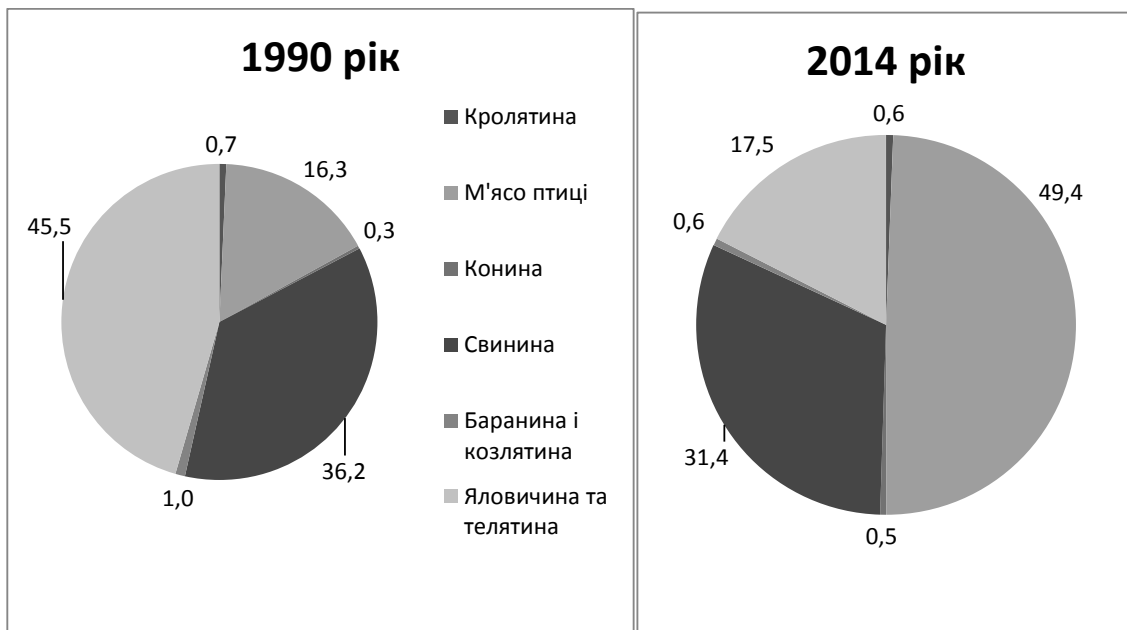

Рис. 3. Структура виробництва м'яса за видами у % загального виробництва в 1990 р. і 2014 р. [4]

до якого виробник повинен бути готовим. Для початку розглянемо, в якій ситуації знаходиться галузь на сучасному етапі свого розвитку.

Різке зменшення поголів'я свиней спостерігається по всім категоріям господарств як по Україні, так і по Харківській області (див. рис. 2). Якщо в господарствах населення падіння знаходиться на рівні 40%, хоча і зберігається тенденція до подальшого його зменшення, то в сільськогосподарських підприємствах, які є основними постачальниками для переробної галузі, поголів'я скоротилося майже в чотири рази. У 2014 р. поголів'я свиней в Україні становило 7,35 млн голів, з яких 3,73 млн – знаходяться в сільськогосподарських підприємствах, в Харківській області – 296,6 тис. голів, з яких 181,3 тис. – припадає на сільськогосподарські підприємства.

Свині є багатоплідними тваринами, які за високої інтенсивності годівлі і якості генетичного матеріалу досить швидко набирають вагу, тому проблема в збільшенні поголів'я, в першу чергу, пов'язана з високими затратами на реконструкцію свинарників, закупку генетичного матеріалу, забезпечення санітарно-гігієнічних норм утримання та кормо виробництва. Іншою, не менш вагомою причиною такого стану галузі є низька

закупівельна ціна, яка приводить до збиткового або низького рентабельного виробництва.

Різні види м'яса тварин мають різну енергетичну цінність, набір макро- та мікроелементів, які необхідні для повноцінної життєдіяльності людини, але при низькій купівельній спроможності населення виступають товарами-субститутами, тому аналіз ринку м'яса доцільно розпочати з аналізу частки свинини у виробництві всього м'яса в забійній вазі по Україні (див. рис. 3).

Найбільша питому вагу у виробництві м'яса за видами займають, що в 1990 р., що в 2014 р., яловичина, свинина та м'ясо птиці, хоча частка кожного виду у структурі суттєво змінилася. Частка свинини залишилася на рівні 30%, а виробництво яловичини зменшилося до 17,5% з 45,5%, унаслідок збільшення виробництва м'яса птиці з 16,3 до 49,4%. Причиною цього є низька рентабельність вирощування ВРХ на м'ясо, виробники, які займаються скотарство орієнтуються на молоко-м'ясний напрям через надходження державних дотацій саме на молоко. На м'ясо птиці в Україні високий попит, який з кожним роком збільшується, в першу чергу, із-за доступної ціни на продукції. Крім цього, вирощення птиці відбувається на промисловій основі, інвестори вклали достатньо капіталу для побудови ряду птиця

Таблиця 2

Виробництво м'яса свиней у живій вазі в Україні та Харківській області в 1990–2014 рр., тис. тон [5]

Категорії господарств і регіони	Роки							2014 р. у % до 1990 р.
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	
<i>Усі категорії господарств</i>								
Україна	2097,8	841,8	915,5	933,9	976,2	1047,5	1017,0	48,5
Харківська область	113,3	46,0	34,4	37,2	26,4	39,1	39,7	35,0
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>								
Україна	1119,0	117,6	411,8	451,7	487,0	559,3	563,1	50,3
Харківська область	74,2	9,6	15,5	13,0	8,3	19,5	22,1	29,8
<i>Господарства населення</i>								
Україна	978,8	724,2	503,7	482,2	489,2	488,2	453,9	46,4
Харківська область	39,1	36,4	18,9	24,2	18,1	19,6	17,6	45,0

Таблиця 3

Обсяги реалізації свиней на забій в Україні та Харківській області у живій вазі, тис. т [6]

Категорії господарств і регіони	Роки							2014 р. у % до 1990 р.
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	
<i>Усі категорії господарств</i>								
Україна	2066,9	947,8	862,0	968,5	968,5	1029,9	1027,3	49,7
Харківська область	112,1	53,0	30,0	37,6	26,4	34,6	43,8	39,1
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>								
Україна	1169,7	127,5	350,4	417,5	418,7	496,0	518,9	44,4
Харківська область	76,0	10,2	11,8	12,7	6,3	14,2	23,3	30,7
<i>Господарства населення</i>								
Україна	897,2	820,3	511,6	551,0	549,8	533,9	508,4	56,7
Харківська область	36,1	42,8	18,2	24,9	20,1	20,4	20,5	56,8

фабрик по всій Україні, а виробники, своєчасно зорієнтувавшись на ринку, організували широку мережу з роздрібною торгівлі та почали використовувати сучасні інструменти маркетингу та логістики у своїй збутовій діяльності. Слід зауважити, що продукція птахівництва крупних виробників пройшла сертифікацію й успішно реалізується на експорт.

Для забезпечення попиту на свинину та раціональних норм споживання м'яса важливо розглянути виробництво м'яса свиней в живій вазі (див. табл. 2).

Закономірно, що вироблено м'яса свиней в живій вазі найбільше в 1990 р. за найвищої чисельності поголів'я і від зміни поголів'я цей показник залежить на пряму, так само, як і від збільшення продуктивності. У 2014 р. в порівнянні з 1990 р. виробництво м'яса в живій вазі зменшилося у два рази у всіх категоріях господарств по Україні. В Харківській області ситуація ще гірша, за цей період виробництво впало майже в три рази. У період з 2010 року до 2014 рр. виробництво почало збільшуватися, в першу чергу, внаслідок підвищення продуктивності, переходу підприємств на швидкостиглі породи й гібриди свиней та оптимізації кормової бази.

Якщо розглянути виробництво м'яса свиней на одну особу, то ситуація критична, оскільки в середньому по Україні цей показник у 2014 р. становить 23,7 кг/особу, а в Харківській області – 14,5 кг/особу, за такого виробництва мова не може йти навіть про забезпеченість норм споживання цим продуктом.

Виробництво м'яса у забійній вазі скоротилося за період 1990–2014 рр. майже вдвічі, при цьому за останні 5 років спостерігається поступове збільшення об'ємів виробництва. Найбільше скорочення відбулося за такими видами продукції, як яловичина – у 5 разів, свинина – у

2 рази, баранина – у 3 рази. Якщо проаналізувати весь період, то були і різкі перепади, які зв'язані зі скороченням поголів'я худоби в різні роки через низку економічних та внутрішньогосподарських причин. Виробництво м'яса птиці збільшилося на 64% порівняно з 1990 р. через причини, вказані вище.

Ми вже знаємо, що раціональні норми споживання м'яса на одну людину на рік становлять приблизно 83 кг, населення України станом на 1 січня 2015 року дорівнювало 42,58 млн осіб, отже, щоб забезпечити повноцінну внутрішню потребу в м'ясі підприємствам потрібно виробити 3533,3 тис. т м'яса, а рівень виробництва в 2014 р. становив 2359,6 тис. т, що 1173, 71 тис. т менше, ніж потрібно.

Скорочення виробництва м'яса у забійній вазі по Харківській області відбулося всіх видів продукції, а тенденцію з виробництва відповідають загальноукраїнським. У структурі виробництва м'яса найбільшу частку займає свинина – 34,71% та м'ясо птиці – 36,18%.

Для галузі свинарства в сільськогосподарських підприємствах основним видом продукції є реалізація свиней на забій в живій вазі. Цей показник по Україні і Харківській області (див. табл. 3). Починаючи 2010 р. обсяги реалізації свиней всіх категорій господарств збільшувалися як по Україні, так і по Харківській області.

Хоча до показників 1990 р. ще далеко, попит на свинину в Україні зростає, а отже, виробники, особливо великі, будуть нарощувати виробництво і реалізацію, це дає змогу як невисокий рівень насичення ринку, так і достатньо висока питома вага у структурі реалізованої продукції свинини реалізованої господарствами населення.

Спеціалісти аналітичної компанії Pro Consulting склали прогноз місткості ринку до 2018 р. (див. рис. 4).

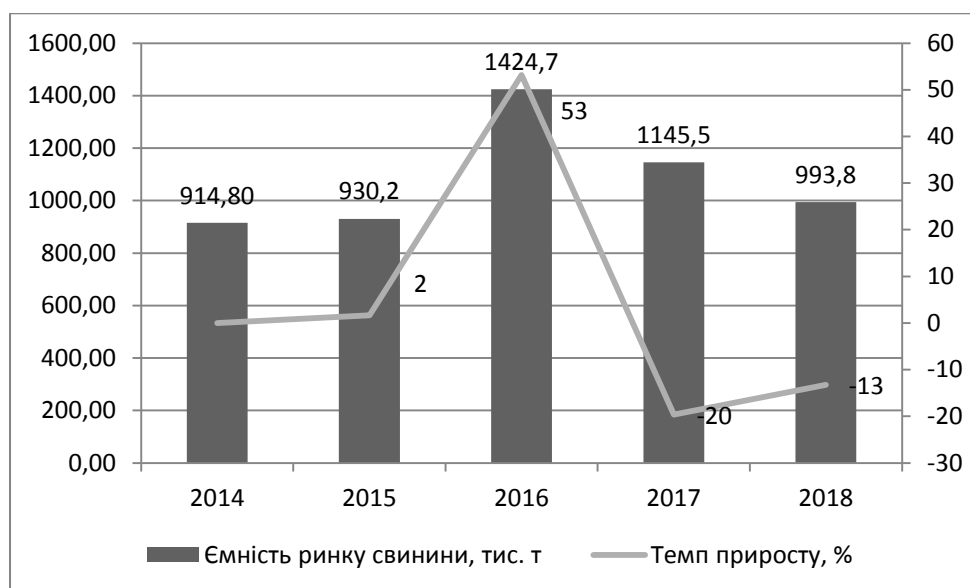

Рис. 4. Прогнозовані показники місткості ринку м'яса свинини на 2015–2018 рр., тис. т [7]

Отже, до кінця 2015 р. місткість ринку свинини збільшиться і становитиме 930,22 тис. т. Це зумовлено, перш за все, високим попитом на дану продукцію як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому ринку. Якщо економіка стабілізується, то в 2016 р. очікується збільшення обсягу виробництва на 53% порівняно з 2015 р. Надалі через насичення внутрішнього ринку прогнозується невелике зменшення місткості ринку. Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

1. Галузь свинарства за останні п'ять років поступово відроджується, чисельність поголів'я свиней збільшується, виробництва свинини також, галузь стає прибутковою, особливо в крупнотоварному виробництві.

2. Ринок свинини, як і інших видів м'яса, має багато особливостей, споживачі не можуть задовольнити попит на свинину через низьку купівельну спроможність і недовиробництво свинини вітчизняними підприємствами.

3. В Україні й Харківській області спостерігається недостатнє споживання м'яса в рік на одну особу, яке задовольняє лише мінімальні потреби в цьому виді продовольства, а отже, місткість лише внутрішнього ринку набагато більша за досягнутий рівень виробництва.

4. За належної державної підтримки галузі свинарства і стабілізації економіки в найближчій перспективі виробники здатні задовольнити внутрішню потребу в свинині і збільшити виробництво на експорт, де на м'ясо свиней спостерігається підвищений попит.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: статистичний збірник / за ред. О. Прокопенко. – К.: ДССУ, 2015. – 54 с.
2. Про порядок формування цін на продовольчі товари, щодо яких запроваджено державне регулювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2008 р. № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/373-2008-p>.
3. Сільське господарство України: статистичний збірник / за ред. О. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 379 с.
4. Тваринництво України: статистичний збірник / за ред. О. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики, 2015. – 211 с.
5. Стан тваринництва в Україні в 2014 р.: статистичний бюлетень / за ред. О. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 122 с.
6. Сільське господарство Харківської області: статистичний збірник / за ред. К. Волоківої. – Х.: Головне управління статистики в Харківській області, 2015. – 132 с.
7. Ринок м'ясопереробки України // Аналітичний огляд компанії Pro Consulting. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inventure.com.ua/analytics/investments/rynok-myasopererabotki-ukrainy-or-2015#sthash.oSu0fCf5.dpuf>.